

INTRODUCERE

Prin Deciziile de la Helsinki din iulie 1992, Organizatia pentru Securitate si Cooperare Europeana (OSCE) a instituit functia de Înalt Comisar pentru Minoritatile Nationale, ca "instrument de prevenire a conflictelor într-o etapa cât mai timpurie". Acest mandat a fost elaborat în mare masura ca reactie la situatia din fosta Iugoslavia, deoarece exista temerea ca aceste evenimente s-ar putea repeta într-o alta regiune a Europei, mai ales în tarile aflate în perioada de tranzitie spre democratie, si ar putea astfel submina perspectivele de pace si prosperitate cuprinse în Carta de la Paris pentru o Noua Europa adoptata de Sefii de State si Guverne în noiembrie 1990.

Incepând cu data de 1 ianuarie 1993, dl. Max van der Stoel a devenit primul Inalt Comisar OSCE pentru Minoritatile Nationale al OSCE (ICMN). Beneficiind de o bogata experienta personala ca fost membru al Parlamentului, Ministru de externe al Olandei, Reprezentant Permanent al Olandei la Natiunile Unite si militant pentru drepturile omului, dl. Max van der Stoel si-a îndreptat atentia spre numeroasele dispute existente între minoritati si autoritatile centrale din Europa, dispute care, în opinia sa, puteau sa se agraveze. Actionând pe cale diplomatica, ICMN a abordat problemele din peste 10 state, printre care se numara Albania, Croatia, Estonia, Ungaria, Kazahstan, Kirghizstan, Letonia, Fosta Republica Iugoslava a Macedoniei, România, Slovacia si Ucraina. Actiunile sale s-au concentrat în primul rând asupra situatiilor în care erau implicate persoane aparținând grupurilor nationale/etnice care constituie majoritatea numerica într-un stat si minoritatea în alt stat, si care astfel reprezinta subiecte de interes pentru autoritatile guvernamentale din ambele state, constituind o posibila sursa de tensiuni, daca nu conflicte, între state. Este incontestabil faptul ca astfel de tensiuni au definit o mare parte din istoria Europei.

Pentru a defini substanta tensiunilor în care sunt implicate minoritatile nationale, ICMN abordeaza problemele ca agent independent, impartial, care actioneaza în spiritul cooperarii. Desi institutia ICMN nu este un mecanism de control, el se bazeaza pe standardele internationale acceptate de toate statele ca principal cadru de analiza si

fundament al recomandarilor specifice. In acest sens, este important sa amintim aici angajamentele facute de statele membre ale OSCE, mai ales cele cuprinse în Declaratia de la Copenhaga a Conferintei asupra Dimensiunii Umane din 1990, în care, în Partea a IV-a, se definesc clar si în detaliu obligatiile privitoare la minoritatile nationale. Este de asemenea important de remarcat faptul ca toate statele membre ale OSCE au obligatia de a respecta prevederile privind drepturile omului, inclusiv privind drepturile minoritatilor, ale Natiunilor Unite, si ca marea majoritate a statelor membre OSCE au de asemenea obligatia de a respecta normele impuse de Consiliul Europei.

Dupa aproape patru ani de activitate intensa, ICMN a reusit sa identifice mai multe probleme si teme recurente care au devenit obiectul activitatii sale într-o serie de state. Învatamântul pentru minoritati, si în mod deosebit învatamântul în limbile minoritatilor, reprezinta una dintre cele mai importante prioritati deoarece, dupa cum a declarat recent ICMN, "Este evident ca învatamântul este un element extrem de important pentru pastrarea si adâncirea identitatii persoanelor care apartin unei minoritati nationale." Pornind de la aceasta idee, în toamna anului 1995, ICMN a solicitat Fundatiei pentru Relatii Inter-Etnice sa desfasoare consultari cu un grup restrâns de experti de larga recunoastere internationala, pentru ca acestia sa ofere recomandari privind aplicarea adecvata si coerenta a dreptului la educatie al minoritatilor în tarile OSCE.

Fundatia pentru Relatii Inter-Etnice - organizatie neguvernamentala înfiintata în 1993 pentru a desfasura activitati specializate care sa vina în sprijinul activitatii ICMN - a facilitat o serie de consultari cu experti din diferite discipline relevante, care au inclus si doua reuniuni organizate la Haga. Printre expertii consultati s-au aflat, pe de o parte, juristi specializati în dreptul international si, pe de alta parte, lingvisti si experti în educatie specializati în analiza situatiei si nevoilor minoritatilor. Mai exact, expertii consultati au fost: A.G. Boyd Robertson, lector de limba galeza, Universitatea Strathclyde (Marea Britanie); Dr. Pieter van Dijk, membru al Consiliului de Stat (Olanda); Dr. Asbjørn Eide, Directorul Institutul Norvegian pentru Drepturile Omului (Norvegia); Prof. Rein Müllerson, Seful Catedrei de Drept International, King's College (Marea Britanie); Prof. Allan Rosas,

Universitatea Åbo Akademi (Finlanda); Dr. Tove Skutnabb-Kangas, Conferentiar la Departamentul de Limbi si Culturi Straine, Universitatea Roskilde (Danemarca); Prof. György Szépe, Departamentul de Stiinte ale Limbii, Universitatea Janus Pannonius (Ungaria); Prof. Patrick Thornberry, Facultatea de Drept, Universitatea Keele (Marea Britanie); Dl. Jenne van der Velde, Consultant pentru planul de învățământ, Institutul National pentru Elaborarea Planului de Învățământ (Olanda).

Având în vedere faptul ca standardele existente în ce priveste drepturile minoritatilor se considera a fi parte integranta a drepturilor omului, în consultari s-a pornit de la premisa ca statele respecta absolut toate obligatiile care le revin în domeniul drepturilor omului, inclusiv, si în mod deosebit, dreptul la nediscriminare. O alta premisa a fost aceea ca obiectivul suprem al drepturilor omului este dezvoltarea deplina si libera a personalitatii umane în conditii de egalitate. În consecinta, societatea civila trebuie sa fie deschisa si flexibila si sa integreze toti cetatenii, inclusiv pe cei aparținând minoritatilor nationale.

Din consultari au rezultat Recomandarile privind Dreptul la Educatie al Minoritatilor Nationale, care reprezinta o încercare de a clarifica, într-un limbaj relativ direct, continutul dreptului la educatie al minoritatilor, care se aplica în cazurile de care se ocupa ICMN. In plus, normele privind drepturile minoritatilor au fost interpretate în asa fel încât sa se poata asigura coerenta în aplicarea acestora. Recomandarile sunt structurate în opt sub-sectiuni care se refera la problemele de învățământ care apar în practica. În Nota Explicativa care însoteste Recomandarile se regasesc explicatii mai detaliate ale acestora, făcându-se si referire expresa la normele internationale relevante.

RECOMANDARILE DE LA HAGA PRIVIND DREPTUL LA EDUCATIE AL MINORITATILOR NATIONALE

Spiritul instrumentelor internationale

- 1) Dreptul persoanelor care apartin minoritatilor nationale de a-si pastra identitatea poate fi realizat pe deplin doar daca acestea dobândesc o cunoastere adecvata a limbii lor maternе în procesul de învățământ. În același timp, persoanele care apartin minoritatilor nationale au raspunderea de a se integra în societatea din care fac parte, prin însusirea adecvata a limbii oficiale a statului.
- 2) În aplicarea instrumentelor internationale care sunt în avantajul persoanelor aparținând minoritatilor nationale, ar trebui ca statele sa respecte în mod consecvent principiile fundamentale ale egalității și nediscriminării.
- 3) Ar trebui avut în vedere faptul ca obligatiile și angajamentele internationale asumate de state reprezinta standardul international minim. Interpretarea acestor obligatii și angajamente într-o maniera restrictiva ar veni în contradicție cu spiritul și intentia acestora.

Măsuri și resurse

- 4) Se recomanda statelor sa abordeze dreptul la educatie al minoritatilor într-o maniera proactiva. În caz de nevoie, statele ar trebui sa adopte măsuri speciale pentru a implementa în mod activ dreptul la studiu în limba materna, utilizând absolut toate resursele de care dispun, fie în mod individual, fie prin asistenta și cooperare internationala, mai ales în domeniile economic și tehnic.

Descentralizare si participare

- 5) Se recomanda statelor sa creeze conditiile care sa permita institutiilor care reprezinta minoritatile nationale de pe teritoriul lor sa participe într-un mod substantial la dezvoltarea si punerea în aplicare a strategiilor, politicilor si programelor care se refera la învățământul pentru minoritati.
- 6) Se recomanda statelor sa înzestreze autoritatile regionale si locale cu competente corespunzatoare privind învățământul pentru minoritati, facilitând în acest fel si participarea minoritatilor la procesul de formulare a politicilor la nivel regional si/sau local.
- 7) Se recomanda statelor sa adopte masuri pentru încurajarea implicarii si libertatii de alegere a parintilor în sistemul de învățământ la nivel local, inclusiv în domeniul învățământului în limbile minoritatilor.

Institutii publice si private

- 8) In conformitate cu prevederile dreptului international, persoanele care apartin minoritatilor nationale, ca si celelalte persoane, au dreptul de a-si înfiinta si administra propriile institutii de învățământ private, în conformitate cu prevederile legislatiei interne. Printre aceste institutii se pot afla si scoli cu predare în limbile minoritatilor.
- 9) Dat fiind dreptul persoanelor care apartin minoritatilor nationale de a-si înfiinta si administra propriile institutii de învățământ, statele nu pot împiedica exercitarea acestui drept prin impunerea unor cerinte juridice si administrative care sunt prea stricte si inutile împovaratoare, pentru reglementarea înfiintarii si administrarii acestor institutii.
- 10) Institutiile private de învățământ cu predare în limbile minoritatilor nationale au dreptul de a beneficia, fara restrictii sau discriminare, de surse proprii de finantare de la bugetul

statului, de surse internationale sau provenind din sectorul privat.

Învatamântul primar si secundar în limbile minoritatilor

- 11) Primii ani de educatie sunt de importanta cruciala în dezvoltarea copilului. Cercetarile în domeniul educatiei indica faptul ca, în situatia ideala, limba de predare la nivel prescolar si de gradinita ar trebui sa fie limba cunoscuta de copil. Oriunde este posibil acest lucru, se recomanda statelor sa creeze conditiile care sa ofere parintilor si aceasta optiune.
- 12) Cercetarile au indicat si faptul ca, în situatia ideala, în scolile primare, toate materiile ar trebui predate în limba minoritatii. Limba minoritatii ar trebui predata ca disciplina în sine în mod consecvent. Limba oficiala a statului ar trebui sa constituie si ea o disciplina în sine, si sa fie predata în mod consecvent, preferabil de profesori bilingvi, care înțeleg bine formatia culturala si lingvistica a copiilor. Spre sfârșitul studiilor primare, câteva materii practice sau ne-teoretice ar trebui predate în limba oficiala de stat. Acolo unde este posibil, statele vor crea conditiile care sa ofere parintilor libertatea de optiune si în acest sens.
- 13) În învatamântul secundar, o parte substantiala a disciplinelor ar trebui predate în limba minoritatilor. Limba minoritatii ar trebui predata ca materie separata, în mod consecvent. La fel si limba de stat ar trebui predata ca disciplina în sine, în mod consecvent, preferabil de catre profesori bilingvi, care înțeleg bine formatia culturala si lingvistica a copiilor. Pe parcursul studiilor ar trebui sa creasca, în mod treptat, numarul disciplinelor predate în limba oficiala de stat. Din cercetari reiese ca efectele asupra elevilor sunt cu atât mai bune cu cât cresterea numarului respectiv este mai treptata.
- 14) Organizarea si sustinerea învatamântului în limbile minoritatilor la nivel primar si secundar depinde în mare masura de existenta unor profesori cu pregatire adecvata

pentru toate disciplinele predate în limba maternă. Prin urmare, din obligația statelor de a asigura condiții adecvate pentru învățământul în limbile minorităților decurge și recomandarea ca ele să asigure facilități adecvate pentru pregătirea corespunzătoare a cadrelor didactice și să creeze condițiile optime pentru ca cei interesați să aibă acces la o astfel de pregătire.

Învățământul profesional în limbile minorităților

- 15) Învățământul profesional în limbile minorităților ar trebui să devină accesibil la anumite discipline, atunci când persoane aparținând minorităților naționale respective își exprimă dorința de a beneficia de acesta, dacă s-a demonstrat necesitatea unei astfel de forme de învățământ, sau când ea are o justificare numerică.
- 16) Planul de învățământ al școlilor profesionale cu predare în limbile minorităților ar trebui elaborat în așa fel încât, la încheierea studiilor, elevii să fie capabili de a-și exercita ocupația atât în limba minorității careia îi aparțin, cât și în limba oficială a statului.

Învățământul în limbile minorităților la nivel terțiar

- 17) Persoanele care aparțin minorităților naționale ar trebui să aibă asigurat accesul la învățământul terțiar în propria lor limbă, dacă s-a demonstrat necesitatea unei astfel de forme de învățământ, sau când ea are o justificare numerică. Învățământul terțiar în limbile minorităților naționale poate fi pus în mod legitim la dispoziția minorităților naționale prin crearea facilităților necesare în cadrul structurilor de învățământ existente, cu condiția ca acestea să servească în mod corespunzător nevoile minorităților naționale respective. Persoanele care aparțin minorităților naționale pot utiliza și alte cai și mijloace pentru a-și înființa propriile unități de învățământ la nivel terțiar.

- 18) În situația în care o minoritate națională a deținut și administrat, într-o perioadă istorică recentă, propriile sale instituții de învățământ superior, acest fapt ar trebui avut în vedere atunci când se creează cadrul pentru prevederile viitoare.

Elaborarea planului de învățământ

- 19) Având în vedere importanța și valoarea pe care o acordă instrumentele internaționale educației interculturale și punerii în valoare a istoriei, culturii și tradițiilor minorităților naționale, se recomandă ca autoritățile de stat din domeniul învățământului să asigure includerea predării istoriei, culturii și tradițiilor minorităților naționale respective în planurile și programele de învățământ din învățământul general obligatoriu. Încurajarea membrilor majorității în sensul învățării limbilor minorităților care trăiesc pe teritoriul statului respectiv ar putea contribui la creșterea toleranței și multiculturalismului în cadrul acestuia.
- 20) Conținutul învățământului care se referă la minorități ar trebui elaborat cu participarea activă a organismelor reprezentative ale minorităților în cauză.
- 21) Se recomandă statelor să faciliteze înființarea unor centre pentru elaborarea și evaluarea planului pentru învățământul în limbile minorităților. Aceste centre ar putea fi puse în legătură cu instituțiile de profil existente, cu condiția ca acestea să poată facilita în mod adecvat atingerea obiectivelor care decurg din plan.

NOTA EXPLICATIVA LA RECOMANDARILE DE LA HAGA PRIVIND DREPTUL LA EDUCATIE AL MINORITATILOR NATIONALE

Introducere generala

Declaratia Universala a Drepturilor Omului din 1948 a deschis drumuri noi, în sensul ca a fost primul instrument international care a inclus dreptul la educatie printre drepturile omului.

Articolul 26 din Declaratie face referire la învatamântul elementar ca fiind obligatoriu. Prin acest document, statele se angajeaza sa puna la dispozitia tuturor învatamântul tehnic si profesional si sa faca învatamântul superior accesibil pe baza meritelor. De asemenea, documentul spune clar ca obiectivul educatiei trebuie sa fie deplina dezvoltare a personalitatii umane si consolidarea respectului pentru drepturile omului si libertatile fundamentale. Acelasi articol subliniaza faptul ca educatia trebuie sa promoveze întelegerea, toleranta si prietenia dintre natiuni, rase si religii diferite si sa contribuie la mentinerea pacii. De asemenea, în articol se vorbeste despre dreptul parintilor de a alege tipul de educatie pe care doresc sa-l ofere copiilor lor. Prevederile articolului 26 sunt reiterate cu si mai mare forta în contextul dreptului tratatelor si prezentate în detaliu în articolul 13 al **Pactul International cu privire la Drepturile Economice, Sociale si Culturale.**

Articolul 26 este cel care da tonul de deschidere si larga cuprindere care a caracterizat celelalte instrumente internationale elaborate ulterior si care au confirmat si au definit mai exact dreptul la educatie, atât în termeni generali, cât si cu referire în mod specific la minoritati.

- Articolul 27 din **Pactul International cu privire la Drepturile Civile si Politice.**
- Articolul 30 din **Conventia cu privire la Drepturile Copilului.**

Articolele mentionate mai sus garanteaza dreptul minoritatilor de a-si folosi limba în comunitate cu ceilalti membri ai grupului. Articolele enumerate mai jos ofera si ele garantii în legatura cu posibilitatea minoritatilor nationale de a-si învata limba materna sau de a învata în limba materna.

- **Articolul 5 al Conventiei UNESCO împotriva Discriminarii în Educatie.**
- **Paragraful 34 al Documentului Întrunirii de la Copenhaga a Conferintei asupra Dimensiunii Umane a CSCE.**
- **Articolul 4 al Declaratiei Natiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Apartinând Minoritatilor Nationale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice.**
- **Articolul 14 al Conventiei Cadru pentru Protectia Minoritatilor Nationale.**

În grade diferite, toate aceste instrumente formuleaza dreptul minoritatilor de a-si pastra identitatea colectiva prin intermediul limbii lor materne. Acest drept se exercita înainte de toate prin educatie. Însa aceleasi instrumente subliniaza si faptul ca dreptul de a-si pastra identitatea colectiva prin limba minoritatii trebuie sa fie contrabalansat de raspunderea de a se integra si a participa la viata plenara a societatii. O astfel de integrare necesita o cunoastere temeinica a societatii respective si o însusire a limbii oficiale de stat. Promovarea tolerantei si pluralismului este o alta componenta importanta a acestei dinamici.

Instrumentele internationale din domeniul drepturilor omului care fac referire la învatamântul în limbile minoritatilor sunt concepute în termeni oarecum vagi si generali. În aceste documente nu se face referire la gradele diferite de accesibilitate si nu se definesc nivelele de învatamânt în limba materna care trebuie sa fie puse la dispozitia minoritatilor sau modalitatile în care se va face acest lucru. Notiuni cum ar fi "sanse corespunzatoare" de a putea studia în limba minoritatii sau de a primi educatie în aceasta limba, asa cum sunt definite în articolul 14 al **Conventiei Cadru pentru Protectia Minoritatilor Nationale** a Consiliului Europei, trebuie sa fie analizate în lumina altor elemente. Printre aceste elemente se numara necesitatea existentei unor conditii benefice care sa faciliteze pastrarea, întretinerea si dezvoltarea

limbii si culturii asa cum se spune în articolul 5 al aceleiasi Conventii, sau cerinta de a se lua masurile necesare pentru a proteja identitatea etnica, culturala, lingvistica si religioasa a minoritatilor nationale, dupa cum se stipuleaza în paragraful 33 al **Documentului Întrunirii de la Copenhaga a Conferintei asupra Dimensiunii Umane a CSCE**.

Indiferent de nivelul de acces pe care si-l pot permite diferite state, acesta nu ar trebui stabilit într-un mod arbitrar. Statelor li se cere sa analizeze în mod corespunzator necesitatile minoritatilor nationale, asa cum sunt ele exprimate si demonstrate în mod consecvent de comunitatile în cauza.

În ceea ce le priveste, minoritatile nationale ar trebui sa emita pretentii rezonabile. Ele ar trebui sa analizeze cu seriozitate factori legitimi cum ar fi numarul lor, densitatea lor demografica într-o anumita regiune (sau regiuni), cât si capacitatea lor de a contribui la durabilitatea acestor servicii si facilitati în timp.

Spiritul instrumentelor internationale

Pe parcursul anilor s-a constatat o evolutie în modul de formulare a drepturilor minoritatilor în normele internationale. Formule pasive cum ar fi "... persoanelor care apartin minoritatilor nu li se va putea nega dreptul...", care se regasesc în **Pactul International cu privire la Drepturile Civile si Politice** (1966) au lasat locul unei abordari mai pozitive, proactive, de genul "...Statele vor proteja identitatea etnica, culturala, lingvistica si religioasa a minoritatilor nationale...", dupa cum se formuleaza în **Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferintei asupra Dimensiunii Umane a CSCE** (1990). Aceasta schimbare progresiva în abordare ar indica faptul ca interpretarea restrictiva sau minimalista a instrumentelor nu este în conformitate cu spiritul în care au fost formulate.

În plus, nivelul de acces se va stabili în conformitate cu principiile fundamentale de egalitate si nediscriminare, asa cum sunt formulate în articolul 1 al **Cartei Natiunilor Unite** si în articolul 2 al **Declaratiei Universale a Drepturilor Omului**, si dupa cum se reitereaza în

majoritatea instrumentelor internationale. Trebuie analizate de asemenea conditiile specifice fiecarui stat.

Masuri si resurse

Statele membre OSCE sunt îndemnate sa abordeze problema drepturilor minoritatilor într-o maniera proactiva, adica în spiritul articolului 31 al **Documentului de la Copenhaga**, care îndeamna statele respective sa adopte masuri speciale pentru a asigura deplina egalitate pentru membrii minoritatilor nationale. În acelasi sens, articolul 33 al **Documentului de la Copenhaga** solicita statelor sa protejeze identitatea etnica, culturala, lingvistica si religioasa a minoritatilor nationale care traiesc pe teritoriul lor si sa creeze conditiile pentru promovarea acelei identitati.

În unele cazuri, statele membre OSCE se confrunta cu serioase limitari de natura financiara, care pot afecta în mod legitim capacitatea lor de a pune în aplicare strategii si programe de învățământ în beneficiul minoritatilor nationale. Desi aplicarea unor drepturi nu sufera amânare, statele trebuie sa se straduiasca, în mod progresiv, sa ajunga sa asigure toate drepturile la învățământ în limbile minoritatilor, folosind nivelul maxim al resurselor de care dispun, inclusiv cele provenind din asistenta si cooperare internationala, în spiritul articolului 2 al **Pactului International cu privire la Drepturile Economice, Sociale si Culturale**.

Descentralizare si participare

Articolul 15 al **Conventiei Cadru pentru Protectia Minoritatilor Nationale**, paragraful 30 al **Documentului Reuniunii de la Copenhaga a Conferintei asupra Dimensiunii Umane a CSCE** si articolul 3 al **Declaratiei Natiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Apartinând Minoritatilor Nationale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice** - toate aceste documente subliniaza necesitatea ca minoritatile nationale sa participe la procesul de luare a deciziilor, mai ales în cazurile în care problemele care se analizeaza îi afecteaza în mod direct.

Participarea efectiva la procesul de luare a deciziilor, mai ales la cele care privesc minoritatile, este o componenta esentiala a procesului democratic.

Implicarea activa a parintilor la nivel local si regional, precum si participarea efectiva a institutiilor care reprezinta minoritatile nationale în procesul de învățământ (inclusiv în procesul de elaborare a planurilor si programelor de învățământ pentru minoritati), vor trebui sa fie facilitate de state în spiritul paragrafului 35 al **Documentului de la Copenhaga**, care accentueaza importanta participarii efective a membrilor minoritatilor nationale la treburile publice, inclusiv la treburile legate de protejarea si promovarea propriei lor identitati.

Institutii publice si private

Articolul 27 al **Pactului International cu privire la Drepturile Civile si Politice** se refera la dreptul minoritatilor de a-si folosi limba în comunitate cu alti membri ai grupului. Articolul 13 al **Pactului International privind Drepturile Economice, Sociale si Culturale** garanteaza dreptul parintilor de a alege pentru copiii lor alte scoli decât cele înfiintate de autoritatile publice. De asemenea, garanteaza dreptul indivizilor si institutiilor de a înfiinta si administra institutii de învățământ alternative, în masura în care acestea se conformeaza normelor educationale minime stabilite de stat. Articolul 13 al **Conventiei Cadru pentru Protectia Minoritatilor Nationale** se refera la dreptul minoritatilor de a-si înfiinta si administra propriile institutii de învățământ, desi statul nu are obligatia de a finanta aceste institutii. Paragraful 32 al **Documentului de la Copenhaga** nu impune statului obligatia de a finanta aceste institutii, însa spune ca aceste institutii pot "solicita asistenta din partea statului, în conformitate cu legislatia nationala".

Dreptul minoritatilor nationale de a-si înfiinta si administra propriile institutii, inclusiv cele de învățământ, este bine fundamentat în dreptul international si trebuie sa fie recunoscut ca atare. Desi statul are dreptul de a superviza acest proces dintr-o perspectiva administrativa si în conformitate cu propria legislatie, el nu poate împiedica exercitarea acestui drept prin impunerea unor cerinte administrative exagerate, care

pot face practic imposibila înfiintarea propriilor institutii de învățământ de catre minoritatile nationale. Desi statul nu are obligatia oficiala de a finanta aceste institutii private, acestea nu pot fi împiedicate sa încerce sa obtina finantare din surse interne si internationale.

Învățământul primar si secundar în limbile minoritatilor

În instrumentele internationale care se refera la învățământul în limbile minoritatilor se declara ca minoritatile nu au doar dreptul de a-si pastra identitatea prin intermediul limbii materne, ci au si dreptul de a se integra în si a participa la mersul societatii mai largi în care traiesc, învățând limba oficiala a statului.

Având în vedere cele de mai sus, dobândirea multilingvismului de catre minoritatile nationale ale statelor membre OSCE poate fi vazuta drept calea cea mai eficienta de atingere a obiectivelor definite de instrumentele internationale care se refera la protectia minoritatilor nationale, precum si la integrarea acestora. Recomandarile care se refera la învățământul primar si secundar au menirea de a servi ca linie orientativa în elaborarea strategiei de învățământ în limbile minoritatilor si a planurilor si programelor de învățământ adecvate.

Aceasta abordare este propusa de cercetarea didactica si constituie o interpretare realista a normelor internationale relevante.

Eficienta acestei abordari depinde de o serie de factori. Un prim factor ar fi masura în care aceasta abordare consolideaza limba materna a unei minoritati mai putin viguroase, prin folosirea sa ca mediu de predare. Un alt factor ar fi masura în care sunt implicate în procesul de învățământ cadrele didactice bilingve.

Un al treilea factor este masura în care atât limba minoritatii, cât si cea oficiala a statului, sunt predate ca discipline pe parcursul celor 12 ani de studiu, precum si masura în care ambele limbi sunt folosite ca mijloc de educatie într-o maniera optima, în diferite faze ale educatiei unui copil.

Aceasta abordare are ca scop crearea spatiului necesar pentru ca limba unei minoritati mai slabe sa prospere. Abordarea vine în contrast cu alte abordari al caror obiectiv este predarea limbii minoritatii, sau chiar realizarea unei instructii minime în limba minoritatii doar în vederea facilitarii unei tranzitii timpurii catre predarea exclusiva în limba oficiala a statului.

Abordarile de tip submersiv, prin care disciplinele sunt predate exclusiv prin intermediul limbii oficiale de stat si copiii aparținând minoritatilor sunt complet integrati în clase de copii aparținând majoritatii, nu sunt conforme cu standardele internationale. Aceeasi observatie se aplica si scolilor segregate, în care toate disciplinele se predau exclusiv prin intermediul limbii materne a minoritatii, pe tot parcursul procesului educational, si unde limba majoritatii nu se preda deloc, sau se preda într-o masura foarte mica.

Învatamântul profesional în limbile minoritatilor

Dreptul persoanelor care apartin minoritatilor nationale de a învăta în limba lor materna sau de a fi educate în limba lor materna, asa cum se formuleaza în paragraful 34 al **Documentului de la Copenhaga**, ar trebui sa implice si dreptul la învătamânt profesional în limba materna la discipline specifice. În spiritul egalitatii si nediscriminarii, se recomanda statelor membre OSCE sa asigure accesul la acest tip de învătamânt, acolo unde este evidenta dorinta de a se organiza o asemenea forma de învătamânt si exista si o justificare numerica.

Pe de alta parte, nu ar trebui diminuata capacitatea statului de a planifica si coordona strategiile economice si educationale. Capacitatea absolventilor scolilor profesionale în limbile minoritatilor de a functiona profesional si în limba oficiala de stat ar reprezenta un avantaj. Aceasta capacitate le-ar permite sa-si desfasoare activitatea atât în regiunea unde se concentreaza minoritatea în cauza, cât si în restul teritoriului statului respectiv. În aceasta perioada de tranzitie catre o economie de piata, care presupune o miscare neînfrânata a bunurilor, serviciilor si fortei de munca, o astfel de limitare ar putea îngreuna sarcina statului de a oferi locuri de munca si de a sustine dezvoltarea economica. Prin urmare, învătamântul profesional în limba materna a

minoritatilor nationale ar trebui sa asigure dobândirea de catre toti elevii a unei pregatiri adecvate si în limba oficiala a statului.

Educatia minoritatilor la nivel tertiar

Ca si în cazul precedent, dreptul de a-si învata limba materna sau de a fi instruiti în limba materna, asa cum se formuleaza în paragraful 34 al **Documentului de la Copenhaga** ar putea presupune dreptul minoritatilor nationale la învatamânt tertiar în limba lor materna. Si în acest caz trebuie luate în considerare principiile accesului egal si al nediscriminarii, precum si nevoile comunitatii si obisnuita justificare numerica. În absenta unei finantari de la guvern, libertatea minoritatilor de a-si înfiinta propriile institutii de învatamânt superior nu poate fi îngradita în nici un fel.

Paragraful 33 al **Documentului de la Copenhaga** accentueaza importanta ideii ca statul nu doar protejeaza identitatea minoritatilor, ci o si promoveaza. În lumina celor de mai sus, statul ar trebui sa aiba în vedere posibilitatea de a pune la dispozitia celor interesati învatamânt tertiar în limba minoritatilor, acolo unde s-a demonstrat necesitatea unei astfel de forme de învatamânt si unde exista si o justificare numerica. În acest context, nu ar trebui ca învatamântul tertiar în limba materna sa se limiteze la formarea cadrelor didactice pentru scolile în limbile minoritatilor.

Odata ce s-au stabilit cele de mai sus, trebuie avute în vedere si limitarile financiare cu care se confrunta mai ales statele aflate în tranzitie spre economia de piata. Asigurarea învatamântului tertiar în limba minoritatilor nu este sinonima cu înfiintarea unor infrastructuri paralele. Mai mult, inserarea unor institutii educationale paralele la nivel universitar ar putea contribui la izolarea minoritatii de majoritate. Articolul 26 din **Declaratia Universala a Drepturilor Omului** accentueaza faptul ca obiectivul învatamântului este promovarea înțelegerii, tolerantei si prieteniei între natiuni, rase si religii. În acest spirit, de vreme ce scopul urmarit este integrarea, ar trebui avut grija ca dezvoltarea intelectuala si culturala a majoritatii si minoritatii sa nu aiba loc în izolare.

Elaborarea planului de învățământ

Dupa sfârșitul celui de-al doilea război mondial, un număr din ce în ce mai mare de instrumente internaționale au pus accent tot mai mare pe obiectivele învățământului. Conform acestor instrumente, învățământul trebuie să ofere nu doar o pregătire strict academică sau tehnică, ci el trebuie să transmită și valori cum ar fi toleranța, pluralismul, anti-rasismul și armonia internațională și inter-comunitară. O astfel de cerință pune sarcini deosebite în fața statelor care au minorități naționale pe teritoriul lor. De asemenea, în aceste state, problema coabitării și armoniei inter-grupuri/inter-etnice este de importanță vitală pentru stabilitatea lor internă. Aceasta coabitare și armonie este de asemenea un factor important pentru păstrarea păcii și securității în regiune.

Articolul 4 al **Declarației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Apartinând unor Minorități Naționale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice** solicită statelor să "încurajeze cunoașterea istoriei, tradițiilor, limbii și culturii minorităților care există pe teritoriul lor". Articolul 12 al **Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale** solicită statelor să "promoveze cultura, istoria, limba și religia minorităților lor naționale."

Paragraful 34 al **Documentului Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE** se referă la cerința conform căreia, în elaborarea planului de învățământ, statele "vor ține cont și de istoria și cultura minorităților naționale."

Aceste cerințe impun statelor să cuprindă în planurile și programele de învățământ predarea istoriei și tradițiilor diferitelor minorități naționale care trăiesc pe teritoriul lor. Acest obiectiv poate fi realizat în mod unilateral de către autoritățile de stat, fără a se ține cont de participarea minorităților în cauza la acest proces. O astfel de abordare nu este totuși recomandabilă și ar putea avea efecte negative.

Articolul 15 al **Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale**, paragraful 30 al **Documentului Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umane a CSCE** și

articolul 3 al **Declaratiei Natiunilor Unite cu privire la Drepturile Persoanelor Apartinând Minoritatilor Nationale sau Etnice, Religioase sau Lingvistice** subliniaza necesitatea ca minoritatile nationale sa participe la procesul de luare a deciziilor mai ales în cazurile în care problemele analizate le privesc în mod direct.

Aparitia unor centre de elaborare a planului pentru învatamântul în limbile minoritatilor ar facilita prin urmare acest proces dual si ar asigura calitatea si profesionalismul acestuia.

Observatii finale

Tema dreptului la educatie al minoritatilor este o problema delicata în mai multe state membre ale OSCE. În acelasi timp, procesul educational dispune de potentialul necesar pentru a facilita în mod eficient si a consolida respectul si înțelegerea reciproca între diferite comunitati din cadrul statelor membre.

Având în vedere natura delicata a acestei probleme în momentul de fata, precum si natura oarecum vaga si generala a normelor continute în diferite instrumente internationale din domeniul drepturilor omului, elaborarea unei serii de recomandari poate contribui la realizarea unei mai bune înțelegeri si a unei mai bune abordari a problemelor legate de dreptul la educatie al minoritatilor. Recomandarile de la Haga nu sunt exhaustive. Ele au doar scopul de a servi drept cadru general, care poate veni în sprijinul statelor în procesul de elaborare a strategiilor educationale pentru învatamântul minoritatilor.